

Nagy föltűnést keltett annakidején egy akadémiai fölolvasása, mely azt a problémát öhajtotta megoldani: Hogy hangzott a magyar nyelv az Árpádok korában? «Ennek végső következtetése — a szerző újabb véleménye szerint — idő multával megdőlt ugyan, de volt benne egy új megállapítás, mely a magyar hangtörténet terén való munkásságra termékenyítően hatott.» Minthogy itt a kérdés további irodalmának termékei közül megint csak tanítványai érkekezéseit emeli ki a szerző, kiegészítésül ismét hozzá kell tennünk, hogy bizony az említett tanulmány megjelenése óta eltelt harminc év alatt Szinyei József sem pihentette tollát. Sőt igen alaposan kivette részét abból a munkából, melynek eredményét ő maga úgy fejezi ki, hogy «most a magyar magánhangzóknak ősmagyar és ómagyar története már jóformán tisztázva van». Idevágó módszeres tanulságok felhasználásával készült egyik újabb kitűnő értekezése (A Halotti Beszéd hang- és alaktana), mely a legrégibb összefüggő magyar nyelvmélek sokat vitatott s immár véglegesnek tekinthető helyes olvasását is adja. Ime néhány olyan mozzanat, melyekből az alkalmiság kapcsán némileg kitűnhetett, mit köszönhet a magyar nyelvtudomány e kitűnő tudósunknak. Ez az egypár soros utalás természetesen nem meríti ki azt a szakadatlanul gyümölcsöző munkásságot, melyet Szinyei ötven éven át kifejtett. Egyetemi kézikönyvein kívül igen jelentős műve még a fölszerkesztett, kétkötetes Magyar Tájszótár, melyet a Magyar Tudományos Akadémia 1900-ban nagy jutalommal tüntetett ki.

Szorosan vett szakirányú művei mellett, nem csekély érdemei vannak Szinyeinek a nyelvtudomány eredményeinek szélesebb körben való közzétételére. Nagy hasznára volt ez irányban rendkívül világos és az elvont fejtegetést könnyen felfoghatóvá tevő előadása. Itt elég, ha arra hivatkozunk, hogy a magyar értelmiség nagy része az ő középiskolai magyar nyelvtanaiból ismerkedett meg anyanyelvünk törvényeivel s a magyar nyelv rendszerére és rokonaira vonatkozó minden művelt embert érdeklő tudnivalókkal.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság is, melynek Szinyei József az elnöke és a Társaság jeles folyóirata, a Magyar Nyelv — Szily Kálmán mellett — az ő kitartó ügyszeretetének és bölcs irá-

nyításának köszönheti felvirágzását s azt a rokonszenvet, melynek kezdettől fogva örvend. Ezeken kívül megemlíthetők tanulságokban gazdag, népszerűsítő tanulmányai (pl. a Napkeletben megjelent «Jó magyarság» című), bírálatait, magyarból finne s más nyelvekből magyarra való műfordításait (pl. Szigligeti Cigányának finn fordítását), rengeteg kisebb cikkeit, melyek mind azt mutatják, hogy Szinyei József egész életen át fáradhatatlanul gyümölcsöztette kiváló adományait közműveltségünk javára.

A tudós egyéniség súlyát és mértékét azonban nemcsak művei mutatják. Mutatja s jelenti a szaktársak viselkedése is vele szemben. A magyar nyelvészek táborában vezérnek ismerik el őt oly kiváló tudósok is, kik maguk bármely európai ország tudós céhének első díszei lehetnének s viszont társaságából nincsenek kizárva azok az ifjak sem, kik a szaktudomány terén még csak legelső lépéseiket tették meg. Mily üdvöz ez az önkényt egy kimagasló tekintélyhez való szellemi hozzátapadás, a legkiválóbbaknak is tiszteletteljes szolidaritása vele s a legigénytelenebbeknek is köréje sereglegése: azt fényesen bebizonyította a magyar nyelvtudomány hatalmas fellendülése az utóbbi évtizedekben. Annak a szerkesztő táborszerű egységnek, melyben e tudósnyszak munkásait látjuk, a tudós Szinyei József szeretetreméltó, ma is fiatalos, elmés, vidám, ceremóniatlan emberi egyénisége egyik legerősebb ragasztéka és biztosítéka. Maradjon az még nagyon sokáig!

Velezdi Mihály.

Színházi szemle.

Az évadnyitó előadások közül a legnagyobb vállalkozás a Városi Színházé volt, melynek ambiciózus igazgatója Az ember tragédiáját hozta színre. Kétségteljesen van annak jogosultsága, hogy egy népies, egy igazán nagy közönséget befogadó színház a maga élénkebb, színesebb, — mondjuk ki nyíltan — hatásvadászóbb eszközeivel mutassa be Madách főművét. A filozófiai tartalomból, igaz, sok megy így veszendőbe, de a váltakozó képek tarka gazdagsága egy kisebb szellemi igényű, de szélesebb rétegű közönséget jobban megkap így, s elvégre e köröknek is juttat valamit Madáchból. Alkalmasint ilyenféle cél lebegtetett valaha Molnár György, a Budai Népszínház igazga-

tója előtt is, amikor elsőnek foglalkozott azzal a gondolattal, hogy *Az ember tragédiáját* színpadra viszi.

A Városi Színház vállalkozásának is megvolna tehát a maga művészi jogosultsága, ha az előadás — jó volna. Ehhez azonban elsősorban lelkesebb színészek kellenének, akik feladatukat komolyan fogják fel és legalább a pontos szereptudás nem túlságosan magas követelményének megfelelnek. Ehelyett azonban az egész előadás az összecsapottság, elszármazás benyomását kelti. Maguk a főszereplők sem olyanok, hogy együttjátszóikat emelni és vezetni tudják. Táray Ferenc Ádámja az egyetlen, akiről komolyan lehet beszélni, bár e színésznek fel fogásával sem érthetni egyet. Kelletlenül rezignáltabb és semmi sincs benne abból «a megtörhetetlen gyermekkedélyből», amit Lucifer az örökké kereső és bizó ember főjellemtvonásaként olyan találón emel ki. Ez az Ádám mintha már az álomképek elején olvasta volna *Az ember tragédiáját*, és tudná, hogy minden erőfeszítését, minden új cél felé lendülését kudarc éri. Dörgey Jolánnak sok technikai fogyatkozása van még, semhogy Éva nagy szerepét megbírná. Sebestyén Géza Luciferjében semmi sincsen az Isten ellenjátékosának grandiozitásából. Egész játékán valami kicsinyes zsúrcinizmus érzik. Azok a válrángatások, azok a hányaveti gesztusok, az a nagyon is pesties magyarság, amivel a szavakat ejti, mind hozzájárulnak ahhoz, hogy ezt a Lucifert inkább komikusnak érezzük, mint a tagadás ősi szellemének.

Ei kell azonban ismerni, hogy Baja Benedek diszletei között egy pár nagyon szép akad. A stílizálás és realizmus igaz, néha zavaróan keverednek bennük, de ott, ahol a diszlettervezőnek a fantasztikumban erős képességei akadálytalanul érvényesülhetnek, ott a kép- és térhatás nagyon megkapó.

*

A Vigszínház évadja Sardou *Szókimondó asszonyágának* felújításával kezdődött. E már bizony kissé megfakult vígjáték színrehozatalának bármely színháznál is egyetlen értelme az lehet, ha a főszerepre — erre a kitűnő, parádés szerepre — kiválóan alkalmas színészegyenisége van. Sajnos, azonban Fedák Sári e szerepnek csak felében-harmadában felel meg. A Szókimondó asszonyág támadó

készsége, közönségessége teljesen érvényre jut játékában, de a kedvesség, báj, s a nyersség alól kiütő szív, mind-mind hiányoznak belőle. Az megvalósággal mehökkentő, hogy a császár előtt annyira operettszerűen frivol ruhában jelenik meg.

A darab másik nagyon fontos szerepe, Napoleon alakja, Törzs Jenő játékában férfiatlan és ideges jelenségévé fordult. E színész különben is azt hiszi, hogy az ő gyakorlatában minden modorosság kedvessé válik. Erőszakosan mélybe kergetett hangja, sz-einek s-sé, á-jainak é-vé változtatása, szemmeregetései és az ajak körének túlzottan mozgókéony ráncolása tőle és vidéki epigonjaitól nagyon is elcsépeltek már.

Kürti József azonban, mint Lefévre nagyon jó volt, különösen az előjátékban, amikor a megsebzett Neipperg rejtékhelyéből előjön, s féltékenysége leküzdését egy pár pillanattig tartó, igazán villámgyorsan eltűnő arcjátékkal fejezte ki. Góth Sándor a maga nagy routine-jával igen élettelen figurát csinált Fouchéból. Ez alaknak legbánnalisanabb megjátszható tulajdonságát, a sima udvariságot, elejtette és helyette kemény, törtető konjunktúra-lovagot formált meg. Lukács Pál, mint Neipperg, a szokott jó volt, anélkül, hogy valami nagyon eredeti lett volna.

*

A Magyar Színháznak síp-pal-dobbal hirdetett *Bubi* c. vígjátékáról az volt az előzetes hír, hogy ebben a darabban Földi Mihály a modern leány típusát viszi színpadra. Ez irodalmi feladat megoldása úgylátszik, a levegőben van: tavaly Fodor László is ezzel próbálkozott a *Dr. Szabó Juciban*. Kétségtelen, hogy van itt társadalmunkban valami újabb női típus, amelyet művészi kéz akár vígjátéki, akár tragikus tónusban meg tudna festeni. Ehhez azonban elmélyedés, igazságszeretet és ízlés kellene. Sajnos, e sajátságok sem Fodor Lászlóban, sem Földi Mihályban nincsenek meg. A modern leány lelkének csak a héját látják, csak külsőségeit vetik vászonra, s ezt is eltorzítják és ízléstelenül teszik. Emellett Földi Mihály vígjátéka még gyilkosan unalmas is, annyira, hogy a tüneménytől erotika sem képes még a közönség kisebb ízlésű részére sem érdekessé tenni. A háromfelvonásos különben is vonatott darab már a második felvonás végén be van fejezve, csak még a szerző nem tudja ezt, mi azonban az

utolsó, felesleges felvonást még az előzőknél is nagyobb ásitások közt nézzük végig.

A darab izléstelenségei közül csak a *nagy-jelenet* legyen megemlítve. A helyzet az, hogy a darab hősnője, a fiús leány, mamájának találkára akarja szállítani — a mama hálószobájába — az udvarlót. Közben azonban az ő régi érzelmei, melyekkel e fiatalember iránt viseltetik, olyan erővel kerítik hatalmukba, hogy maga hódítja el az udvarlót, és megszőkteti magát vele.

S mindez egy magyar földbirtokos úrcsalád körében játszódik le! Hogy ennek az osztálynak is vannak nagy hibái, nem tagadja senki, de nem ilyenek, aminőket az utolsó években már egynehányszor rájuk fogott a budapesti írók egy része, s épen az a része, amelynek nem igen lehet alkalma őket aaposabban ismerni. A művészi igazság szempontjából nem jobb lenne-e, ha minden író azt a kört ábrázolná, amelybe bejárása van?

*

A Nemzeti Színház első előadása Szigligeti *Nagyapója* volt. E rég nem adott énekes darabnak csakugyan egyikét nagyon kedves jelenete van, a főszerep is igen hatásos, s egy kitűnően megfigyelt, igaz alak akad benne, az öregező parasztgazda, aki nem remélt fiúgyerekhez jut, s aprólékoskodó gondtal, kicsinyességig menő féltéssel gügyög gyermeke körül. Egyébként a darab igen naiv, s a végén kiderül, hogy az egész csak sok hűhó semmiért, hogy a bonyodalom csak látszólagos. Hiszen a nagyapó zarnok rokonai nem is olyan kegyetlen emberek, ime: egykettőre beleegyeznek abba, hogy a nagyapónak parasztkozt közt nevelt unokája elnyerhesse jogos örökségét.

A főszerepet Gál Gyula játszotta, a maga nagy mesterségtudásával, de kevés bensőséggel. Részletező megfigyelésekből építette fel ábrázolását, s ezek között nem egy finom vonás akadt, de igazi érző szív, átélt melegség kevés volt benne. Az unokát Lehotay Árpád játszotta. Jó megjelenésű, intelligens — kezdő. Több szerepe után fog eldőlni, hogy le tudja-e küzdeni ma még elég gyakori félszégeit. Bartos jóízű magyar úr volt, Nagy Izabella gyönyörűen énekelt és kedvesen játszott, Somogyi Erzsi nagy komikai készségével mulattatott, Bodnár Jenő pedig, — ez az egyszerű eszközökkel dolgozó,

őszinte s hála Istennek most már többet foglalkoztatott színész — az öregező apát nagyon igaz vonásokkal mutatta be. Legjobban meglepett azonban Cséényi József, akinek szép énekhangját eddig is mindig élveztük, de játékban gyakran élettelennek találunk. Most láttuk, hogy megfelelő szerepben igen megnyerő jelenség. A Baczur Gázsik keménysége hiányzik belőle, de ahová valami hajlékonyabb komikum kell, ott úgylátszik, helyén van.

*

A sajtó egy része a Nemzeti Színház igazgatójának szemére vetette, amiért énekes darabok színrehozatalával az ország első színházának nívóját lecsüszteszti. Ez a vád részben csakugyan jogos, de a maga egészében nem. Az énekes darabok közül azok, amelyeknek a magyar dráma történetében jelentékenyebb szerepük van, s amelyek a maguk alsóbb színpadi eszközei ellenére is már-már szinte klasszikusakká váltak, igenis a Nemzeti Színház műsorába tartoznak. A bécsi Burgszínház is teljes joggal adja Raimund vígjátékait. Az elv ellen tehát nem lehet kifogást tenni, csak ferde alkalmazása ellen. Valóban kifogásolható, hogyha a Nemzeti Színház a maga műsorát ilyen szerű darabokkal túlságosan megterheli, ha *Nemzeti* színházból *Nép*-színházzá válik, s az is helytelen, ha nem válogatja meg őket gondosan. Szigligeti érdemei a magyar dráma történetében rendkívüliek, de a *Nagyapó* helyett szívesebben láttuk volna egyéb darabját műsoron.

A Nemzeti Színház igenis akár operettet is illeszthet műsorába, de úgy képzeljük, hogy csak magyart. A tavalyi *Lili* helyett miért nem hozta színre pl. Rákosi Jenő *Titilla hadnagyát*, mely a modern magyar operettnak megteremtője?

A műsorkérdés különben is a Nemzeti Színház újabb korszakának, — amely korszaknak egyébként nagyon jelentékeny érdemei is vannak — egyik sebezhető pontja. A klasszikus reperatór, melynek művelése az ország első színházának a hazai irodalmon kívül másik főkötelessége, nagyon is egyoldalú. Paulay Ede igazgatása arra törekedett, hogy az egyetemes drámairodalomnak minden számottevő irányát bemutassa. A mostani Nemzeti Színházban alig látjuk Moliéret, — Corneillet és Racinet soha, — a görögö-

ket majdnem soha, — Calderont nagyon ritkán, — a németeket alig, — örökösen Shakespearat és Shakespearat. Pedig a műsor kiegészítése nemcsak irodalmi vonatkozásában kötelessége a Nemzeti Színháznak; épen annyira kötelessége a maga színészeinek változatosabb nevelése érdekében is. A Nemzeti Színház művészei között nem egy európai színvonalú egyéniség akad, hibájuk azonban, hogy szinte mindent egy stílus-kaptára vernek. Ha a műsor változatosabb lenne, maguk rájönnének, hogy játékmódoruknak simulóbban stílszerűvé kell fejlődnie.

Lenne még egy-két szavunk a Nemzeti Színház társulatának összetételéhez is. Személyi kérdésekbe nem megyünk bele, de vajjon nem látja-e a nagyérdemű igazgató, hogy akárhány szerepre nincsen megfelelő embere? Tudjuk, hogy a *szerepkörök* merev követelménye elavult elv, de mindenestül mégsem mellőzhető. Nem lehet jó naíva az, aki természeténél fogva inkább komika, nem tud nagyvonalú lenni az, aki részletmegfigyelésekben erős, és nem tud hősi lenni az, akinek egész színészegyénisége a modern idegélet ábrázolására van teremtve. A mult évadban akárhány ilyen *szerepcserét* láttunk.

Úgy képzeljük, hogy a Nemzeti Színház mostani igazgatója, a maga kitünő szemével a más színházaknál elhelyezkedett színészek között több olyat találhatna, aki valóban hézagpótló lehetne önálla, s a maga nagy színészevelvelő képességével társulatát majdnem tökéletesse egészíthetné ki.

Galamb Sándor.

Művészeti szemle.

Csoportkiállítás a Nemzeti Szalonban.

Az új szezon — melynek körvonalai még nem bontakoztak ki s melynek elkövetkezendő főbb eseményeiről később fogunk képet vázolni — a Nemzeti Szalon ötvenedik csoportkiállítása nyitotta meg. A Szalon szorgos vezetősége két idegen művész munkáival ismereti meg a magyar közönséget a nagyterem falain: *Brailowsky* Leonidas és felesége, *Brailowsky* Rimma érdekes festményeivel. A két művészlelek nemcsak az életben, hanem a munkában is egyesült, azért közösen is írják a vásznak sarkaiba alkotó jegyüket. *Brailowsky* Leonidas építész-mérnök-ként kezdte, de első tájképeinek nagy sikere elhódította a tervezőtábla mel-

lől a festészet számára. Mint színházi díszletfestő is komoly sikereket aratott. Felesége a párisi Julian-Akadémia növendéke volt. Az orosz díszítőművészet és a népies himzési motívumok ihlették meg leginkább. A házaspár egygye ölelkező művészetében aztán feltűnően elegyednek azok a tulajdonságok, amelyekre külön-külön tettek szert. Ezekben az igazi orosz hangulatú képekben szinte minden egyes esetben megmutatkozik a hagyomány-kupolás-templomoktól megbabonázott, keleti képzeletű építész, díszlettervező és a színpompakedvelő, díszítő- és iparművész. Ez a körülmény javára is, de kárára is írható művészetüknek. Javára annyiban, hogy témáik sokrétűek, érdekesek, tetszetősek, mese-szerűen beszédesek és kárára annyiban, hogy művészkedésük mindenféle képen mesgyénjáró. Festményeknek túlságosan díszletszerűek, kiabálóan színesek, díszleteknek meg túlkomponáltak, nagyon is bonyolultak. Képsorozatauk «Viziók a régi Oroszországból» címet viseli. Csakugyan látomásos ezek a tarka-barka képek. Az orosz élet, az orosz építészet és az érdekes népviselet izgatja fantáziájukat. A régi orosz templomok bizánci ikonjai járnak az eszünkben, mikor elnézegetjük őket. A képzelet kék köde szállong a Kreml képzetét fölédző mesebeli templomok és paloták feltornyosodó ormai körül. Valami furcsa, mélyseges kékbe és halovány zöldbe álmodják vissza legtöbbször rejtelmes hazájukat. Ezek a dolgaik a legszebbek. Azután a tarka színek pompájába burkolva mutogatják az orosz élet ismert alakjait. Itt már gyakran válnak egyhangúvá. Alakjaik sokszor merevek, néha mintha sárgásbarna faberakás terveit nézegetnénk, annyira eltérülnek az olajfestmény igazi hatásaitól. Gyűjteményük felerésze, kiválogatva, kedvezőbb színben mutatta volna be őket. Ennyi egvstílusú kép elfárasztja a nézőt, szűknek láttatja kifejező területüket.

A két orosz azonban határozottan érdemes volt megismertetni a magyar közönséggel.

A többi terem magyar festőké.

Bizony Ákosné komoly festőlelek. Túlnyomólag nagyobb vásznakon tájképeket ad. Nagy természetszeretet, egészséges színérzék szól e képekből, de a művésznő — aki csak élete delén fordult a palettához — nem jutott el odáig, hogy kellő erővel össze tudja